

דף שבועי

בס"ד

פרשת פקודי, תשפ"ד, מספר 1561

משכן וכלים, כלים ומשכן יהודה יונגסטר

שלא כפי שנצטווה? השאלה אף חריפה יותר, משום שמשה זנח את הסדר ההגיוני והמקורי ובחר להציג את הדברים בסדר לא הגיוני, כפי שאכן העיר בצלאל. מדוע עשה כך?

ב. תמיהתו של בצלאל בסיסית ביותר. על פניו אין צורך בחוכמה יתרה על מנת להבין שאי אפשר להכין כלים מבלי שיש מקום לאכסנם. ממה נובעת אפוא התפעלותו של משה?

ג. האם יש בסיס בכתוב לדברי המדרש, שהציווי כפי שהוא מסופר בפרשת תרומה לא היה הציווי המקורי? רש"י נדרש לשאלה זו, ותשובתו אך מחריפה את הקושי. וכך כתב רש"י:

לך אמור לו לבצלאל עשה משכן ארון וכלים – שכן הם סדורים בפרשת כי תשא, 'ראה קראתי בשם וגו' את אהל מועד ואת הארון לעדות' וכל הפרשה, ומשה אמר לו עשה ארון וכלים, כגון שלחן ומנורה ואחר כך משכן, דסבירא ליה לרבי יונתן שכסדר שהם סדורים בויקחו לי תרומה אמר לו.

על כגון דא כתב ר' יצחק קנפנטון "כי לעולם המקשה יש לו להביא הכרח וראיה ברורה", ואינו יכול להניח הנחות כדי להקשות. מדוע מניח הדרשן שהאמור בפרשת כי תשא הוא הציטוט המדויק של הציווי למשה, ובצלאל שמע את האמור בפרשת תרומה? וכי לא פשוט יותר היה להניח שהציווי בפרשת תרומה לא הדגיש את סדר הביצוע, ואדרבה, משה עצמו הבין כי בעת הביצוע יש להקים את המשכן ורק אחר כך את כליו, וכך ציווה את בצלאל, כאמור בכי תשא?

ד. מעבר לכל זה, טענת בצלאל: "כלים שאני עושה – להיכן אכניסם" היא טענה מוזרה מאוד, שהרי בסופו של דבר עשה בצלאל את המשכן ואת כל כליו מבלי להרכיב את המשכן, והכל הובא אל משה לבחינה (שמ' לט:לב-מג):

מן המפורסמות הוא שסדר הדברים בעת הציווי על מלאכת המשכן, בפרשת תרומה, הפוך מהסדר שבו נבנה המשכן בפרשות ויקהל-פקודי; הציווי על עשיית כלי המשכן קדם לציווי על בניית המשכן עצמו, אך בפועל בנה בצלאל את המשכן, ורק לאחר מכן נעשו כליו. עובדה נודעת זו זכתה למדרש תלמודי נודע לא פחות, אך כפי שנראה להלן, הוא עדיין דורש עיון. וכך לשון הבבלי בברכות (נה ע"א):

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: בצלאל – על שם חכמתו נקרא. בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לך אמור לו לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים – הלך משה והפך, ואמר לו: עשה ארון וכלים ומשכן.

אמר לו: משה רבינו! מנהגו של עולם, אדם בונה בית ואחר כך מכניס לתוכו כלים, ואתה אומר עשה לי ארון וכלים ומשכן?! כלים שאני עושה – להיכן אכניסם? שמא כך אמר לך הקדוש ברוך הוא: עשה משכן ארון וכלים?
אמר לו: שמא בצל א-ל היית וידעת?

המדרש מגלה כי בעוד שעל פי המפורש בכתוב ציווה הקב"ה קודם על עשיית הכלים ורק אחר כך על עשיית המשכן, בפועל הקדים הקב"ה את הציווי על המשכן לציווי על הכלים. לפי המדרש, הכתוב בפרשת תרומה אינו ציטוט של דברי הקב"ה למשה, אלא של העברת הציווי הזה לבצלאל תוך היפוך סדר הציוויים. בצלאל, כך מסופר במדרש, הבין דבר מתוך דבר והסיק שמשה לא העביר אליו את הציווי המקורי כפי שהוא, אלא היפך את סדר הדברים. הוא העיר על כך למשה, ומשה אישר את מסקנתו והביע התפעלות מחוכמתו.

אלא שהמדרש הזה מעורר קשיים אחדים:
א. על מה שמך משה כאשר הציג את ציווי ה'

* הרב ד"ר יהודה יונגסטר, רב קהילת שירת אהרן, גבעת שמואל, מרצה במכללת אשקלון.

מבטא חוכמה יתרה, עד כי משה מתפעל ואומר לו: "שמא בצל א-ל היית", "בצל א-ל" משמעותו – נבואה.

להצעתנו, המדרש מבקש להכריע בשאלה הרעיונית ולומר, ששורש עניינו של המשכן הוא הרעיון שיש צורך ליצור מקום להשכנת השכינה. הרצון שאכן ישכון ה' בקרבנו – הוא העיקר, ועבודת הקורבנות היא רק תוספת על עיקר זה; היא מצוות ה', אבל אינה הבסיס. אכן, כל עוד רעיון השראת השכינה עומד בפני עצמו, לחוכמה האנושית קשה לתפוס אותו. קל יותר להבין את השראת השכינה כגמול על קיום המצוות ועבודת ה', ולכן ציווה ה' פעם אחת גם על הסדר ההפוך, ואפשר שהשאיר את הדברים פתוחים להבנת העם. בצלאל, כנציג העם, הבין את הדברים לעומקם, ומכאן ההתפעלות הגדולה של משה מבצלאל שבוחר לפעול על פי הכוונה האלהית העמוקה, ולא רק לענות על הצורך האנושי. הוא שאמר בצלאל "כלים שאני עושה – להיכן אכניסם": מה טעם יש בכלים אם אין השראת שכינה? יש טעם לעבודה רק אם בחרנו בהשראת שכינה על ידי עצם בניית המשכן.

לאור האמור, דברי הרמב"ם בהלכה הפותחת את הלכות בית הבחירה מעניינים, וכך כתב: "מצות עשה לעשות בית לה', מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות". המקדש הוא בראש ובראשונה "בית לה'", אך בה בעת הוא "מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות". שתי התפיסות משולבות במשפט אחד. בדרך זו מובע הרעיון הגדול, שמקורו "בצל א-ל", הרואה את העיקר בעצם קיומו של מקדש, תוך מתן אפשרות פשוטה יותר, הלכתית, להצגת עניין המקדש מן הזווית המובנת לבני אנוש, זווית הרואה בעבודה עיקר, ובמקדש – כלי ליצירת מקום מתאים לעבודה זו.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

וּתְכַל כָּל עֲבֹדַת מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד... וַיָּבִיאוּ אֶת
הַמִּשְׁכָּן אֶל מִשְׁה, אֶת הָאֹהֶל וְאֶת כָּל כְּלָיו, קִרְסָיו
קִרְשָׁיו בְּרִיחָיו וְעַמֻּדָיו וְאֲדָנָיו... אֶת אַרְוֹן הָעֵדֻת...
אֶת הַשְּׁלֶחַן... וְאֶת לֶחֶם הַפָּנִים. אֶת הַמִּנְרָה
הַטְּהֵרָה... וְאֶת שְׁמֹן הַמָּאֹר. וְאֶת מִזְבַּח הַזֹּהֵב... אֶת
מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת... אֶת הַפִּיר וְאֶת כִּנּוֹ. אֶת קַלְעִי
הַחֹצֵר... וְאֶת כָּל כְּלָי עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן לְאֹהֶל מוֹעֵד.
אֶת בְּגָדֵי הַשָּׂרָד לְשָׂרֵת בְּקֹדֶשׁ אֶת בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ
לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת בְּגָדֵי בָנָיו לְכַהֵן. כָּל אֲשֶׁר צִוָּה
ה' אֶת מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הָעֲבֹדָה.
וַיֵּרָא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמְּלָאכָה וְהִנֵּה עָשׂוּ אֶתָּה כַּאֲשֶׁר
צִוָּה ה' כֵּן עָשׂוּ וַיְבָרַךְ אֹתָם מֹשֶׁה.

אנו קוראים כאן שהמשכן הוכן אך לא נבנה, כך שהכלים כלל לא הוכנסו לתוכו. ואם כן, כשם שאחסנו את הכלים עד שנבנה המשכן, יכולים היו לאחסנם אילו הקדימו את עשייתם לבניית המשכן. חז"ל אף סבורים כי המשכן וכליו עמדו מפורקים פרק זמן ארוך למדי, בין חודש לשלושה חודשים וחצי (ראו תנחומא פקודי יא, ילקוט שמעוני מלכים א', קפד!) ובכלל, האומנם נבנה המשכן כמחסן לכלים ותו לא?

ברור אפוא, שכוונת דברי ר' יונתן אינה לספר דברים כהווייתם, אלא להצביע על נקודה עקרונית. להלן נבקש להציע הסבר לרעיון שהוא מבטא.

נפתח ונעיר, כי לפי המפורש בכתוב, שתי האמירות, זו שבתרומה וזו שבכי תשא, נאמרו למשה מאת ה' ולא נאמרו לבצלאל. על פניו יש בכתוב סתירה הנוגעת לדברי ה' למשה. סתירה כזו עשויה לרמוז שיש היגיון בשתי הגישות; היא עשויה ללמד שאין מדובר כאן על הוראה ביצועית, אם להקדים בפועל את עשיית הכלים או את בניית המשכן, אלא יש כאן עניין רעיוני; שאלה של שורש וענף: האם שורש העניין הוא הכנת מקום להשראת השכינה, ועבודת הקורבנות שתיעשה שם, המחייבת עשיית כלים, היא ענף בלבד? או אולי להפך: שורש העניין טמון בעבודת הקורבנות, אך עבודה זו מחייבת בית, ולפיכך ציווה ה' גם על המשכן. הציוויים ההפוכים מורים שיש כאן שתי גישות בעלות היגיון, ויתכן גם שלכך רומז הפסוק המכונן הפותח את פרשות המשכן: "וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנֹתַי בְּתוֹכָם" (שמ' כה:ח); "משכן" מייצג את השראת השכינה, ואילו "מקדש" – את עבודת הקודש.

בסופו של דבר הקדים בצלאל את בניית המשכן לעשיית כליו. על פניו אין לכך משמעות רעיונית, שהרי מעשית – יהא כך או כך. ואולי אף יותר מזה: הצגת שתי האפשרויות במקביל אמורה הייתה ללמד, שהתורה מבקשת שלא להכריע בשאלה העקרונית. אך המדרש בוחר להדגיש שלא כך הדבר. הוא מתאר דו שיח בין בצלאל למשה וקובע שההיגיון של בצלאל